Historic ARMENIA is a mountainous country situated south of the Caucasus mountains. During its three thousand years of existence, it has maintained its own culture, its own language, and invented its own alphabet. Armenia was the first nation to adopt Christianity as its religion. In the first century B.C., Armenia was a powerful empire. Its literature flourished in the fifth and twelfth centuries A.D., and today, Armenians throughout the world are again witnessing a renaissance in their arts, literature, and music.

Exhibition sponsored by the Armenian Museum
Catalog prepared by Paul and Victoria Bedoukian; Tina Hazarian
Exhibition design by Dikran Dingilian and Torkom Demirjian
Catalog design by Adrina Zanazanian
Photographs by John Cordes & Co.
Printing by Hamilton Press, Danbury, Conn., U.S.A.
Typesetting by Rosekeer Company, Fair Lawn, N.J. 07410

AN EXHIBITION FROM THE COLLECTIONS OF

Tina & Haroutune Hazarian
Dr. Paul Z. Bedoukian

Armenian Ceramic Art

Հայ Յախճապակիի Արուեստ

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ ԱՐԹԻՆԱ ԵՒ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՀԱԶԱՐԵԱՆԻ
ԵՒ ՏՈՔԹ. ՓՈԼ Զ. ՊՏՈՒԿԵԱՆԻ ՀԱՒԱՔԱԾՈՆԵՐԷՆ

ARMENIAN MUSEUM, 630 Second Ave., New York, N.Y. 10016
FALL, 1982

THREE RARE PLATES
ԵՐԵՔ ՀԱԶՈՒԱԳԻՒՏ ՊՆԱԿՆԵՐ

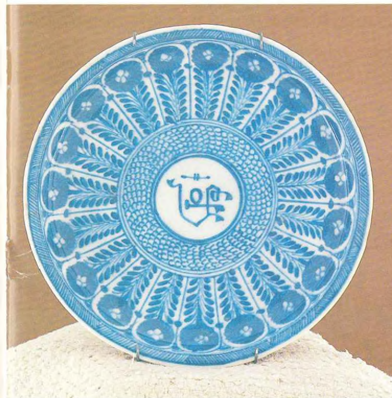
Armenian plates with inscriptions are extremely rare. As in the case of Armenian rugs, those with inscriptions probably number a fraction of a percent of the total pieces made by Armenians.
The blue plate is undoubtedly a very early example and may date from the 16th century. The ligatured lettering, with the letters (1) clearly spells the name Nazaret, for whom the plate was made, probably in Isfahan, Persia.
The second plate, with the octagonal design, contains a ligatured writing which has not been deciphered. The two small letters under the horizontal line (2) spell Der, which means lord, a title often given to priests. The remainder of the inscription (2) presents a number of letters which so far have defied all deciphering attempts. The coloring and design suggest 17th-century workmanship (Asia Minor or Persia).
The bowl is another example of Armenian ceramic art. Again it has a ligatured inscription at the center. Although several letters are represented, (3) the meaning is not clear. (Abrahamian)

Պնակներ, որոնց վրայ հայերէն գրութիւն կայ շատ հազուագիւտ են։ Ինչպէս գորգերուն, նոյնպէս հայկական պնակներուն հազարէն հատ մը միայն գրութիւն ունի։
Կապոյտ պնակը թերեւս շինուած է 16րդ դարուն։ Ագուցիկ գրերը (1) յստակօրէն կը հեգեն Նազարէթ անունը, որուն համար այս պնակը շինուած է, հաւանաբար Իսֆահանի մէջ։
Երկրորդ պնակը, ութանկիւն զարդով կը պարունակէ ագուցիկ գրեր որոնք դեռ չեն կարդացուած։ Հորիզոնական գծին երկու գրերը կը կարդացուին Տէր, տիտղոս մը տրուած եկեղեցականներուն։ Մնացեալ գրերը (2) մինչեւ հիմա կարելի չէ եղած լուսաբանել։ Պնակին գոյները եւ արուեստը կը թելադրեն 17րդ դարու գործ։ (Փոքր Ասիա կամ Պարսկաստանը)։
Կապոյտ թասը ուրիշ օրինակ մըն է հայ յախճապակիի արուեստին։ Նորէն կը տեսնուի կեդրոնի ագուցիկ գրեր (3) որոնց նշանակութիւնը դեռ չէ լուսաբանուած։ (Աբրահամեան)

(1) (2) (3)

Even though Armenian ceramic art developed in prehistoric times in Armenia, spreading later to the Ottoman and Persian empires, well-to-do Armenians after the 17th century preferred to order their special china from Europe.

The pitcher and cup on exhibit (probably part of a set) are examples of this imported ware. They were manufactured in Holland, although the styling is reminiscent of Meissen china.

The pitcher depicts a husband and wife dressed in the fashion of wealthy Armenians of the 18th century. The letters Թ and Յ represent the family name; the date, 1787, possibly is the year of their wedding. One is reminded of the numerous marriage medals struck in Holland in the middle of the 18th century commemorating such events. (Bedoukian)

The coffee cup is also suggestive of the same period. Its styling is definitely unlike that of the porcelain made in the Ottoman and Persian empires. The ligatured letters Գ and Խ indicate the initials of the Armenian for whom it was made.

It is interesting to note that a Persian-Armenian family named Zucar who lived in Spain had some tiles made in Holland for the Church of Santa Maria in Cadiz, bearing both Armenian and Spanish inscriptions, dated 1670, 1671, and 1679. (Carswell)

Հայ յախճապակիի արուեստը զարգացաւ պատմական Հայաստանի մէջ եւ տարածուեցաւ հայաշատ Օսմանեան եւ Պարսկական կայսրութեան քաղաքներուն մէջ: Նոյն ատեն այնպէս կ'երեւի թէ 17րդ դարուն բազմաթիւ հայ ունեւորներ մասնաւոր ճենապակիներ ապսպրած են Եւրոպայէն: *Մոտա* էր իրենց անունով շինուած Եւրոպական պնակներ եւ գաւաթներ ունենալը:

Ցուցադրուած փոքր սափորը եւ գաւաթը նմոյշներ են այս կտորներէն: Հաւանաբար ապսպրուած Հոլանտայի հարուստ Պարսկահայի մը կողմէ եւ թերեւս շինուած Մայսընի (Meisen) մէջ:

Սափորին վրայ կը տեսնուի հարսն ու փեսան, հագուած 18րդ դարու նորաձեւութեամբ: Թուականը 1787 է, եւ գրերը Թ եւ Յ հաւանաբար կը ներկայացնեն տիրոջը անուանագրերը: Նոյն սովորութիւնը պատկերացուած է Հոլանտայի մէջ կոխուած ամուսնական հայ մետալներուն վրայ:

Փոքր գաւաթը նոյն դարուն գործն է: Արուեստը նորէն Եւրոպական է: Ագուցիք Գ եւ Խ գրերը նորէն կը ներկայացնեն տիրոջ անուանագրերը:

Հետաքրքրական է յիշել որ Զաքար անունով Պարսկահայ մը որ կը բնակէր Սպանիոյ մէջ, Cadiz քաղաքին եկեղեցիին նուիրած է բազմաթիւ քառակուսի աղիւսներ (tile) որոնց վրայի գրութիւնը Հայերէն եւ Սպաներէն է: Այս քառակուսիները շինուած են 1670, 1671 եւ 1679 թուականներուն:

JUG & SMALL CUP
ՓՈՔՐ ՍԱՓՈՐ ԵՒ ԳԱՒԱԹ

KUTAHYA HANGING ORNAMENTS
ՔԷՕԹԱՀԻԱՅԻ ԿԱՆԹԵՂԻ ԳՈՒՆՏԵՐԸ

Large numbers of these egg-shaped hanging ornaments have been found, some bearing Armenian inscriptions. They were made by Armenians in Kutahya for use in Armenian and Greek churches as well as in Mohameddan mosques. It has been suggested that the eggs were symbols of fertility (Carswell), but collectors have long stated that they were placed between the lantern and the ceiling to prevent mice from descending the chain to consume the oil in the lanterns.

Some pieces appear to have been produced in Iznik before the 17th century, but most of them were made during the early part of the 18th century in Kutahya.

The Armenian monastery in Jerusalem has a large collection of these hanging ornaments given by the devout on their pilgrimages to Jerusalem. As in many votive offerings, they often bear the name of the donor and the date. They are of various colors and designs and in many respects can be compared with other ceramics of Kutahya. Some of the earlier Iznik examples portray birds and plants, but the later Kutahya pieces made specifically for churches are often adorned with angels in bright colors. The pieces on exhibit illustrate different types, for the most part made in Kutahya in the 18th century.

Այս հակթաձեւ գունտերէն բազմաթիւ օրինակներ գոյութիւն ունին, ոմանք հայերէն գրութիւններով: Անոնք շինուած էին Քէօթահիայի հայ բրուտներու կողմէ եւ կը գործածուէին հայ եւ յոյն եկեղեցիներու մէջ, ինչպէս նաեւ մահմետական մզկիթներու մէջ: Ոմանք (Carswell) կը խորհին թէ այս գունտերը կը խորհրդանշեն արգասաւորութիւն, բայց հնագէտներու կարծիքով անոնք կը կախուէին առաստաղին եւ կանթեղին միջեւ որպէսզի արգիլեն մկներուն որ իջնեն եւ ուտեն կանթեղի իւղը:

Այնպէս կ'երեւի թէ առնուազն ոմանք թերեւս շինուած ըլլան կանուխէն Իզնիկի մէջ, 17րդ դարէն առաջ: Յայտնի է սակայն որ մեծամասնութիւնը շինուած են Քէօթահիայի մէջ 18րդ դարուն եւ կամ աւելի վերջ:

Երուսաղէմի վանքը ունի գունտերու խոշոր հաւաքածոյ մը նուիրուած վանքը այցելող ուխտաւորներու կողմէ: Ինչպէս շատ անգամ կը տեսնուի, այս նուէրները կը կրեն նուիրատուին անունը եւ թուականը: Անոնց վրայ կը տեսնուի զանազան գոյներ եւ զարդարանքներ որոնք կը յիշեցնեն Քէօթահիայի զանազան յախճապակիները: Իզնիկի մէջ շինուած գունտերը երբեմն կը ցուցնեն բոյսեր եւ թռչուններ, բայց 18-19րդ դարու կտորները որ պատրաստուած են Քէօթահիայի մէջ եկեղեցիներու համար, շատ անգամ զարդարուած են հրեշտակներով: Ցուցադրութեան դրուած են կտորներ որ տարբեր տեսակ արուեստներ կը ցոլացնեն: Առնուազն մեծամասնութիւնը Քէօթահիայի 18րդ դարու գործ է:

Illustrated here is a range of Kutahya chinaware, made by Armenians, but without inscriptions or dates. These examples represent a variety of styling and techniques, and were in all probability made in the 17th and 18th centuries. One finds such pieces offered repeatedly in European auction sales, proof that European countries imported them in quantity.
The oriental motifs in the design of the earlier pieces (manufactured in Iznik from the 14th to the 17th century) can definitely be attributed to the influence of Chinese art. It is also interesting to note that Iznik potters had no knowledge of how to produce the color yellow in their ceramics.
With the establishment of potteries in Kutahya, production in Iznik declined and most of the production from the 17th to the 19th centuries was centered in Kutahya.
Beginning with the 16th century, Armenian potters used clays containing minerals which produced brilliant blue and green colors. The rust color, derived from Armenian bole, a ferruginous clay, was also popular in Kutahya.
Although many of the designs are floral, showing conventionalized forms of rose, tulip, carnation, cypress leaves, etc., it is not uncommon to see a multitude of geometric designs. Since the presentation of the human form was frowned upon in the Ottoman empire, the plate showing a lady was obviously made by Armenians.
Ցուցադրութեան դրուած են տեսակ տեսակ Քէօթահիայի յախճապակիներ, թէեւ առանց թուականի եւ որեւէ գրութեամբ: Ասոնք կը ներկայացնեն 17րդ եւ 18րդ դարերու արուեստի զանազան տեսակները: Ներկայիս այս կտորները շատ անգամ կը ծախուին Եւրոպայի աճուրդի սրահներուն մէջ ինչ որ կ'ապացուցանէ թէ այս կտորները մեծաքանակ կ'արտածուէին Եւրոպա:
Ամէնահին կտորները շինուած են Իզնիկի մէջ 14-17րդ դարերուն եւ կը կրեն Չինական արուեստի ազդեցութիւնը: Այս կը տեսնուի յստակօրէն հին կտորներուն վրան: Նկատելի է նաեւ որ դեղին գոյնը միշտ կը պակսի Իզնիկէն եկած յախճապակիներուն վրայ:
Երբ յախճապակիի արտադրութիւնը հաստատուեցաւ Քէօթահիայի մէջ, Իզնիկի արուեստը տկարացաւ: Կը տեսնենք որ 17-19րդ դարու կտորները ընդհանրապէս շինուած են Քէօթահիայի մէջ:
Սկսելով 16րդ դարէն, հայ բրուտները գործածեցին փայլուն կապոյտ եւ կանանչ գոյները: Աւելի յետոյ գործածեցին մասնաւոր շատ յատկանշական կարմրագոյն կաւ մը որ կը կոչուէր հայկական կաւ (Armenian bole):
Թէեւ այս ցուցադրուած կտորներուն մեծամասնութեան վրայ կը տեսնուի ծաղկային զարդարանքներ, որ կը ներկայացնեն վարդը, շահոքրամը, նոճիի տերեւներ եւ այլն, կը տեսնենք նաեւ երկրաչափական քառանկիւն եւ կամ վեցանկիւն մօթիֆներ: Քանի որ Օսմանեան կայսրութեան մահմետականները մարդկային նկարը չէին ներկայացներ արուեստի մէջ, յայտնի է որ պնակը որուն վրայ կը տեսնուի տիկին մը շինուած է հայերուն կողմէ Քրիստոնեայ տան մը համար:

COLLECTION OF KUTAHYA PLATES, CUPS, & SAUCERS

ՀԱՒԱՔԱԾՈՅ ՄԸ ՔԷՕԹԱՀԻԱՅԻ ԳԱՒԱԹՆԵՐՈՒ ԵՒ ՊՆԱԿՆԵՐՈՒ

PILGRIM FLASKS & JUGS
ՈՒԽՏԱՒՈՐՆԵՐՈՒ ՍՐՈՒԱԿՆԵՐ

On their pilgrimages to Jerusalem and other monasteries scattered throughout Armenia, the devout carried flat circular flasks as containers for their water or wine. Unlike metal containers, ceramic ware does not affect the taste of liquids and was, therefore, the preferred medium for this purpose.

Several such flasks are on exhibit, all highly decorated, showing that a real effort was made by the potter to make them as attractive as possible. As on all Kutahya ceramics, we find animal, vegetable, and geometric designs.

The 17th-century tubular flask is most unusual, undoubtedly meant to be carried on the shoulder or arm. The long, square flask resembling a bottle is also rare and seldom encountered. The human form portrayed on one of the round pieces and the bird on the other indicate that the flasks were made by Christian workers to be used by Armenians or other Christians.

The decorative larger flask shows the high level of artistic achievement reached by the potters of Kutahya. All these flasks were probably made in the 18th or 19th century. As with other types of ceramics, pieces with Armenian inscriptions are exceedingly scarce.

Երբ ուխտաւորներ Երուսաղէմ եւ կամ Հայաստանի ուրիշ վանքերը կ'այցելէին, անոնք իրենց հետ ունէին սրուակներ ջուրի եւ կամ գինիի համար։ Յախճապակին մետաղէն աւելի նախընտրելի է որովհետեւ գինիի համը չի փոխուիր անոր մէջ։

Ցուցադրութեան դրուած են քանի մը շատ զարդարուն սրուակներ որոնք կը վկայեն թէ բրուտը մասնաւոր ջանք թափած է զանոնք գեղեցիկ շինելու համար։ Ինչպէս շատ անգամ, հոս ալ զարդարանքի արուեստը առնուած է կենդանական եւ կամ բուսական աշխարհէն։

Փողաձեւ սրուակը հետաքրքրական է։ Կամ բազուկին եւ կամ ուսին վրայ կը կախուէր։ Շիշի նմանող քառակուսի կտորը հազուագիւտ է։ Այս երկու կտորները 17րդ դարու գործ են։ Կլորակ սրուակներու վրայ տեսնուած մարդու եւ ճնճղուկի պատկերները կ'ապացուցանեն որ անոնք շինուած են Քրիստոնեայ գործաւորներու կողմէ հայերու համար։ Մահմետականներ մարդու նկարներ չէին դներ իրենց սրուակներուն վրայ։ Խոշոր սրուակը կը ցոլացնէ հայ բրուտներու բարձր աստիճանի արուեստը։

Այս բոլոր կտորները հաւանական է 18րդ եւ կամ 19րդ դարու գործ են։ Հայերէն գրութեամբ ուխտաւորներու սրուակները շատ հազուագիւտ են։

The five pieces illustrate the range of colors, designs, and shapes produced by the Armenian potters in Kutahya. As household items, they were produced in large numbers and widely used.
The two jugs with covers have somewhat similar designs, but are quite different in color. The blue piece was probably produced earlier. Note that the cover is attached to the jug with a metal hinge, evidence that the potters were able to drill fine holes in the ceramic material and fasten the hinge with a high degree of exactitude.
The design of the teapot (which must have had a cover) is reminiscent of the English teapots produced during the 19th century.
The highly decorative vase shows traces of Chinese influence. The large central flower represents a rose, and the reddish color was obtained from a clay called Armenian bole.
The pitcher and the blue jug are so white that they almost remind one of porcelain. The pitcher could have been used for milk or water; appropriately, the small floral designs against the white background give the impression of cleanliness.

Այս հինգ կտորները կը ցուցադրեն Քէօթահիայի բրուտներուն արտադրած գոյներու եւ արուեստի լայն սահմանները: Իբր տնական առարկաներ, անոնք կ'արտադրուէին մեծաքանակ:
Երկու կափարիչներով կուժերը թէեւ տարբեր գոյներ ունին, իրարու կը նմանին: Հաւանական է որ կապոյտ կտորը աւելի հին է: Նկատելի է որ կափարիչը միացած է կուժին մետաղեայ ծխնիով, ինչ որ կ'ապացուցանէ թէ հայ բրուտները կարողութիւնը ունէին աշխատելու յախճապակիին վրայ:
Թէյամանին կափարիչը կը պակսի: Արուեստը եւ ձեւը կը յիշեցնէ 19րդ դարու Անգլիական թէյամանները:
Զարդարուն ծաղկամանը կը ցուցնէ Չինական արուեստի հետքերը: Տեսնուած մեծ ծաղիկը կը ներկայացնէ վարդը եւ անոր կարմիր գոյնը արդիւնք է գործածուած կաւին որ կը կոչուէր հայկական կաւ (Armenian bole):
Սափորը եւ կապոյտ կուժը այնքան մաքուր ճերմակ գոյն ունին որ կը նմանին ճենապակիի: Սափորը հաւանական է որ կը գործածուէր իբր ջուրի եւ կամ կաթի աման, եւ գոյնը ու արուեստը մաքրութեան տպաւորութիւնը կը թողուն գործածողին վրայ:

JUGS, TEAPOT, PITCHER, & VASE
ԿՈՒԺԵՐ, ՍԱՓՈՐՆԵՐ ԵՒ ԹԷՅԱՄԱՆ

ARMENIAN CERAMIC ART
ՀԱՅ ՅԱԽՃԱՊԱԿԻԻ ԱՐՈՒԵՍՏԸ

Much of the early history of Armenian pottery is buried in antiquity, but recent archeological research in Soviet Armenia shows that the art dates back to the copper and bronze ages, over 5000 years ago.

In 1971, the Musee des Arts Decoratifs in Paris presented a memorable exhibition of Armenian art objects from the Urartian period to modern times, illustrated with over 600 photographs. The exhibition made apparent the fact that although the development of ceramic craft was subject to outside influences, Armenian potters always maintained a style of their own, and on occasion, even set trends in neighboring countries.

The present exhibition concentrates on 17th-19th century Armenian ceramic art, centered mainly in Kutahya, a town situated some 200 kilometers southeast of Istanbul. Kutahya undoubtedly had an Armenian population during the Byzantine and the early Ottoman periods. In 1461, following the capture of Constantinople in 1453 by the Turks, the sultan created an Armenian "millet" (nationality) and established an Armenian Patriarchate in Istanbul to look after the interests of Armenians in western Anatolia. Thus, the Armenians became a recognized entity in the Ottoman empire and were able to keep their national identity. This was the status quo until World War I, when the Turks perpetrated the first genocide of the century, massacring and driving out millions of Armenians from their homeland.

Today, in an effort to present themselves as a civilized nation with a cultural past, the Turks, without historical or legal justification, are sparing no effort to declare everything made in Anatolia as their own. Furthermore, some modern scholars, either to curry favor with the Turks or through lack of knowledge, still insist on calling items Turkish even though they were made by people of the various millets. But the ancient Greek, Roman, Byzantine, and Armenian works of art are not Turkish. The granting of millet rights in the Ottoman empire gave the Greeks, Armenians, Jews, and others, the legal right to develop their own culture.

As an example of misrepresentation, the Victoria and Albert Museum in London has a plate labeled Turkish which shows the Angel St. Michael, with Armenian writing, dated 1719. Numerous publications on Islamic art to this day call Armenian works Turkish. This is an insult to honest scholarship. The Turks came from central Asia in the 10th century, a large and powerful force of nomadic tribes who conquered Asia Minor and settled on the lands of the Armenians and the Byzantines. They gradually acquired some of the arts of the conquered peoples, but essentially they remained the soldiery and governing body. Until World War I, the art of Anatolia was mainly Christian.

The oldest dated ceramic piece from Anatolia is an ewer, bearing the inscription in Armenian: "This vessel is in commemoration of Abraham, servant of God, of Kutahya, in the year 959 (i.e. 1510), March 11." The second oldest dated piece (1529) is also Armenian. It is a pear-shaped water bottle, with lengthy Armenian inscriptions. These two pieces alone indicate the importance of Armenian potters in the development of the ceramic industry in the Ottoman empire.

The earliest record of a reference to Armenians in Kutahya is in the colophon of an Armenian manuscript dated 1391, which states that there was a church in that city. In the next century, another church was built by the Armenians. A Turkish historian and traveller, Evliya Celebi, writing in the 17th century, mentions that a quarter of the city was inhabited by infidel pottery makers who had numerous shops. The extent of the Armenian dominance in this industry is also evidenced by the refurbishing of the Armenian monastery in Jerusalem with thousands of tiles and other objects, many of which were inscribed as donations to the Patriarchate.

Until the past decade, no serious study of Armenian ceramic art had been made. In 1972, John Carswell, in cooperation with C. J. F. Dowsett, published an attractive and authoritative two-volume treatise, KUTAHYA TILES AND POTTERY FROM THE ARMENIAN CATHEDRAL OF ST. JAMES, JERUSALEM. This book is already creating interest in the study of Armenian ceramic art, and hopefully other publications will soon be available to scholars and the public.

Հայկական յախճապակիի արուեստը թաղուած է հին պատմութեան մէջ: Վերջի տասնեակ տարիներու ընթացքին Հայաստանի մէջ եղած պեղումները ցոյց կուտան որ յախճապակիներ պատրաստուած են աւելի քան 5000 տարի առաջ, պղինձի եւ բրոնզի դարերջաններուն: 1971ին, Բարիզի Musee de Arts Decoratifs Թանգարանը շատ հետաքրքրական ցուցահանդէս մը կազմակերպեց նուիրուած հայկական արուեստի, ցուցադրելով նաեւ յախճապակիներ եւ կաւէ ամաններ: Պատրաստուած *քաթալօկը* ցոյց կուտայ աւելի քան 600 նկարներ որ կը պատկերացնեն ցուցադրուած նիւթերը Ուրարտական շրջանէն մինչեւ մեր օրերը: Այս ցուցահանդէսը ապացուցանեց որ գոյութիւն ունեցած է եւ ունի հայկական յախճապակիի ինքնուրոյն արուեստ մը, թէեւ ան միշտ շփման մէջ եղած է շրջակայ երկիրներու արուեստին եւ ազդուած անոնցմէ:

Ներկայ ցուցահանդէսը նուիրուած է 17-19րդ դարու հայ յախճապակիի արուեստին որ կեդրոնացած էր Քէօթահիայի մէջ, քաղաք մը որ կը գտնուէր 200 քիլոմեթր Պոլսոյ հարաւ-արեւելեան կողմը: Տարակոյս չկայ որ հոն հայկական գաղութ մը գոյութիւն ունէր Բիւզանդական շրջանին եւ նաեւ Օսմանեան կայսրութեան առաջին օրերուն: 1461ին, երբ արդէն Թուրքերը Պոլիսը գրաւած էին, Սուլթանը օրինաւորապէս ճանչցաւ Հայ Ազգը (millet) եւ հաստատեց Հայոց Պատրիարքարանը Պոլսոյ մէջ իբր Հայ ժողովուրդին ներկայացուցիչը: Այսպէս, Յոյներուն եւ Հրէաներուն կարգին, Հայերն ալ օրինաւորապէս ճանչցուեցան իբր ազգ: Այդ դրութիւնը տեւեց մինչեւ Առաջին Մեծ պատերազմը երբ Թուրքերը ազգասպանութեան (genocide) առաջին փորձը ըրին, ջարդելով եւ տեղահան ընելով իրենց հայրենիքէն միլիոնէ աւելի հայեր:

Այսօր, Թուրքերը կը ջանան ինքզինքնին ներկայացնել իբր քաղաքակրթուած ազգ մը եւ առանց պատմական իրողութիւնները նկատի առնելու, ամէն առարկայ որ Փոքր Ասիոյ մէջ շինուած է կը ներկայացնեն իբր իրենց արուեստի գործը: Հին Յունական, Հռովմէական, Բիւզանդական եւ Հայկական արուեստի գործերը թրքական կարելի չէ նկատել: Հայերը ճանչցուած էին իբր ազգ մը Օսմանեան կայսրութեան մէջ, եւ շարունակեցին իրենց մշակոյթը, լեզուն եւ կրօնը: Երբեմն Եւրոպացի կամ Ամերիկացի պատմաբաններ տգիտութեամբ եւ կամ փաղաքշելու համար Թուրքերը, ամէն Փոքր Ասիոյ արուեստի կտորները կը կոչեն թրքական, հոգ չէ թէ անոնք շինուած են ոչ-թուրք ազգերու կողմէ: Յունական, Հռովմէական, Բիւզանդական եւ Հայկական արուեստի գործերը թրքական չեն: Օսմանեան կայսրութեան միլլեթները, մէջն ըլլալով Յոյները, Հայերը եւ Հրէաները, օրինական իրաւունք ունէին իրենց մշակոյթը եւ ազգութիւնը պահելու:

Լոնտոնի Victoria and Albert Museumի մէջ ցուցադրուած է պնակ մը իբր թրքական, որուն վրայ կը տեսնուի Ս. Միքայէլ հրեշտակը, հայերէն գրութեամբ եւ հայկական թուականով (1719): Բազմաթիւ հրատարակութիւններ նուիրուած Իսլամ արուեստի, հայկական գործերը կը կոչեն թրքական: Ասիկա պարզապէս մեղանչում է գիտական իտէալին: Թուրքերը կեդրոնական Ասիայէն եկան 10րդ դարուն եւ նուաճեցին Փոքր Ասիան, տէր ըլլալով հայկական եւ բիւզանդական հողերուն: Անոնք կազմեցին զինուորական տիրական տարրը թէեւ մասամբ իւրացուցին քրիստոնեաներու արուեստը: Մինչեւ Առաջին Համաշխարհային պատերազմը, Փոքր Ասիոյ արուեստը ընդհանրապէս քրիստոնեաներուն ձեռքն էր:

Անատոլուի ամէնահին թուական կրող սափորը (1510) հայկական է եւ ունի հետեւեալ գրութիւնը «Յիշատակ է Աբրէհամ ծառայի այ Քօթայեցի: Սայ բաժակ ամանըս: Ի թվիս ջծթ, մարտ ժա»: Փոքր Ասիայէն ելած երկրորդ ամէնահին թուական կրող յախճապակիի ջուրի աման մըն է շինուած 1529ին հետեւեալ գրութեամբ «Տր. մարտիրոս յեպիսկոպոս խաչպար խրկեց ի քոթայիս սբ ածածին քեզ բարեխաւս մէկ սուրահի խրկէք ի հոս բարով բռնէ տր մարտիրոս ի թվն ջհը մարտի ժը գրվեց այս սուրահին»: Այս երկու կտորները կ'ապացուցանեն Հայոց տիրական դիրքը Օսմանեան կայսրութեան յախճապակիի արհեստին մէջ:

Հին Հայ ձեռագրի մը յիշատակարանին մէջ գրուած 1391ին կը կարդանք որ Հայերը Քէօթահիայի մէջ արդէն եկեղեցի մը ունէին: Յաջորդ դարուն երկրորդ եկեղեցի մը եւս շինուեցաւ: Թուրք պատմաբան Էվլիա Չէլէպի, գրելով 17րդ դարուն կը յիշէ թէ քաղաքին մէկ թաղամասը կը պատկանէր անհաւատ յախճապակի շինողներու, որոնք մեծաթիւ խանութներ ունէին: Թէ որքան տիրական էր Հայոց դիրքը կը յայտնուի նկատելով անոնց պատրաստած տասնեակ հազարաւոր աղիւսները (tiles) Երուսաղէմի վանքին վերաշինման համար: Միայն վերջին տասը տարուան ընթացքին հայ յախճապակիի արուեստը լուրջ ուսումնասիրութեան ենթարկուած է: 1972ին John Carswell, աշխատելով Prof. C. J. F. Dawsettի հետ հրատարակեց մեծածաւալ երկհատոր աշխատութիւնը "Kutahya Tiles and Pottery from the Armenian Cathedral of St. James, Jerusalem": Այս գիրքը մեծ հետաքրքրութիւն առեղծած է եւ յուսալի է որ շատ չանցած ուրիշ ուսումնասիրութիւններ լոյս պիտի տեսնեն, նուիրուած հայ յախճապակիի արուեստին:

ROSE WATER FLASKS
ՎԱՐԴԵՋՈՒՐԻ ՍՐՈՒԱԿՆԵՐ

Steam distillation or infusion of flowers was common practice in the Near East, particularly in Persia, long before that science spread to Europe. Boiling water with aromatic flowers and plants, and collecting the condensed steam, produced fragrant waters which were highly prized in the East. Rose water, obtained from rose petals, was the favorite, and no doubt these flasks were used for its storage. They were shaped with a narrow mouth, so that the rose water could be sprinkled or applied in a thin stream.

Like today's perfume and cosmetic bottles, rose water flasks were made in appealing colors and designs. The earliest examples (probably made in the 15th and 16th centuries) show the influence of Chinese motifs. Most of the others are probably of more recent manufacture.

Larger flasks of this type were used for water. Some bearing Armenian inscriptions were made as gifts to relatives or to a church.

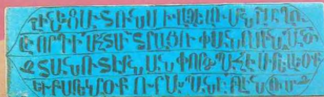
Most of the flasks on exhibit were made in the 18th century.

Շոգիի թորումի արուեստը եւ ճաեւ ծաղիկներու հեղումը ծանօթ էր Արեւելքի, մանաւանդ Պարսկաստանի մէջ: Երբ ծաղիկներ եւ բոյսեր կ'եփէին ջուրին մէջ եւ շոգին պաղեցնելով կը խտացնէին, արդիւնքը կ'ըլլար անուշահոտ ջուր:Վարդեջուրը, պատրաստուած վարդի թերթերէն, շատ կը գնահատուէր Արեւելքի մէջ եւ տարակոյս չկայ որ այս սրուակները կը գործածուէին իբր վարդեջուրի աման: Անոնք այնպէս մը շինուած են որ վարդեջուրը կարելի է սրսկել կամ ցողարկել անձի մը վրայ:

Ինչպէս այսօր անուշահոտ նիւթերու շիշերը շինուած են մասնաւոր արուեստով, այնպէս ալ վարդեջուրի սրուակները կը շինուէին խնամքով եւ գունաւոր արուեստով: Ամէնահին նմոյշները շինուած 15-16րդ դարերուն կը ցուցնեն Չինական արուեստի ազդեցութիւնը: Միւսները շինուած են 18-19րդ դարերուն Քէօթահիայի մէջ: Խոշոր սրուակները կը ծառայէին իբր ջրամաններ: Ոմանք, շինուած մասնաւոր պարագաներու առթիւ, ունին հայերէն գրութիւն: Այս կտորները շատ հազուագիւտ են:

Ասոնց մեծամասնութիւնը շինուած են 18րդ դարուն:

TILES
ՔԱՐԱԿՈՒՍԻ ԱՂԻՒՍՆԵՐ

Today, machine-made tiles are produced by the millions and used freely to cover floors and walls. Hand-made tiles require much more effort and were available only to the rich. They decorated palaces, churches, or mosques.

Armenian potters, on the occasion of the reorganization of the Armenian patriarchate of Jerusalem, made substantial gifts to decorate this important religious center. Over ten thousand tiles were made at the beginning of the 18th century to cover the walls in certain areas of the Patriarchate. They are for the most part decorated tiles without inscriptions. In addition, certain individuals commissioned the pottery craftsmen to prepare tiles with religious motifs and inscriptions as votive gifts to the Jerusalem church. Carswell describes no less than 45 inscribed pictorial tiles. Several recently manufactured copies of this type are on exhibit.

These Jerusalem tiles are a treasury of Armenian ceramic art and indicate the dominant role of Armenians as ceramic artisans in the Ottoman empire.

Two tiles with inscriptions are on exhibit. The square tile bears the following inscription (Carswell, Vol. 1, pp. 84-85, pl. 34b): THIS IS A NOBLE PALACE THE WORK OF THREE BROTHERS SARKIS, NAHABET AND MAGHAKIA AND THEIR DEPARTED FATHER EREMIA MAY VIRGIN MARY INTERCEDE FOR THEM IN THE YEAR 1186 (A.D. 1737). The rectangular blue tile bears the inscription: THIS HOUSE WAS BUILT FOR THE USE OF LAMGHOULI THE SON OF PILGRIM CHORISTER PANOS MAY GOD KEEP HIM FROM TEMPTATION AND KEEP HIS LOVED ONES AND FRIENDS HAPPY IN THE YEAR 1200 (A.D. 1751).

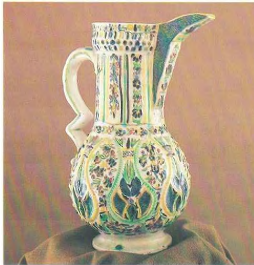
Այսօր, մեքենայով շինուած աղիւսներ կը պատրաստուին միլիոններով եւ ազատօրէն կը գործածուին ամէն տեսակ շէնքերու մէջ: Հին ատեն ձեռքի շինուած քարակուսի աղիւսները մատչելի էին միայն հարուստներուն: Անոնք կը գործածուէին իբր զարդարանք պալատներու, եկեղեցիներու եւ մզկիթներու մէջ:

Երբ 18րդ դարուն Երուսաղէմի հայ վանքը վերակառուցուեցաւ եւ վերանորոգուեցաւ, հայ բրուտները մեծաքանակ նուէրներ ըրին այս առթիւ մեր կրօնական կեդրոնի զարդարանքի համար: Աւելի քան տասը հազար քարակուսի աղիւսներ պատրաստուեցան Պատրիարքարանի որոշ մասի պատերուն համար: Այս աղիւսներու մեծամասնութիւնը զարդարուած կտորներ էին առանց գրութեան: Ասկէ զատ որոշ անձեր մասնաւոր ապսպրանքներ տուին բրուտներուն որ պատրաստեն կրօնական եւ գրութիւններով աղիւսներ իբր նուէր Երուսաղէմի հայ եկեղեցիին: Carswell կը նկարագրէ 45 հատ այս տեսակ աղիւսներ իր գրքին մէջ: Անոնցմէ ոմանք օրինակուած են վերջերս եւ կը տեսնուին ցուցահանդէսին մէջ:

Երուսաղէմի աղիւսները գանձատուն մըն են հայ յախճապակիի արուեստին եւ կը ցուցնեն հայ բրուտներու բարձր դերը Օսմանեան կայսրութեան մէջ:

Երկու աղիւսներ ցուցադրութեան դրուած են որոնց վրայ կը տեսնուին հայերէն գրութիւն: Քառակուսի կտորը շինուած է 1737ին եւ գրութիւնն է՝ ԱՅՍ Է ՊԱԼԱՏՍ ՊԱՏՎԱԿԱՆ/ԵՐԵՔ ԵՂԲԱՐՔ ԱԾԽԱՏԵՑԱՆ/ՍԱՐԳԻՍ ՆԱՀԱՊԵՏ ՄԱՂԱՔԻԱՆ/ԵՒ ՀՕՐՔ ՀԱՆԳՕՑԵԱԼ ԵՐԵՄԱՆ ԲԱՐԵԽՕՍ ԼԻՆԻ ԿՈՅՍ ՄԱՐԻԱՄ ԹՈՒԻՆ ՌՃՁԶ (1737) (Տես Carswell, Vol. I, pp. 84-5, Pl. 34b0. Երկար կապոյտ կտորը շինուած է 1751ին եւ գրութիւնն է.- ՇԻՆԵՑԱՒ ՏՈՒՆՍ Ի ՎԱՅԵԼՈՒՄՆ ԾԱՄԱՂՈՒ ԼԻ ՈՐԴԻ ՄԱՀՏԵՍ ՏԻՐԱՑՈՒ ՓԱՆՈՍԻՆ ԱԾ/ՏԱՆՈՒՏԷՐՆ ԱՆՓՈՐՁ ՊԱՀԷ ՍԻՐԵԼԵՕՔ/ԵՒ ԲԱՐԵԿԱՄՕՔ ՈՒՐԱԽ ՊԱՀԷ ԹՎԻՆ ՌՄ:

INCENSE BURNER, LARGE JUGS, & OTHER ITEMS

ԽՆԿԱՄԱՆ, ՍԱՓՈՐՆԵՐ, ԵՒ ԱՅԼ ԱՌԱՐԿԱՆԵՐ

Incense burners are usually made of metal and it is most unusual to find one made of porcelain. This elegant and rare piece was probably made in the early 18th century and is an example of the high skill of the Armenian potters of Kutahya. An incense burner, in the collection of the Venice Mechitarist Museum, was made for the Church of St. Sarkis in 1740.

Most of the jugs or ewers made in Kutahya are rather small in size. It is, therefore, worth noting the large jug of multicolor design. The care taken in executing the design of this beautiful piece indicates that it was made for an important personage. A somewhat similar jug with an Armenian inscription on the handle was sold some time ago in London.

The rose water flask shows Chinese influence (the 18th century was the Chinese export period). Many of the wide-mouth jugs had a cover and served as containers for sugar, spices, or tea. An example is on exhibit.

Խնկամանները ընդհանրապէս շինուած են մետաղէ եւ միայն հազուագիւտ պարագաներու տակ յախճապակիէ: Այս շատ գեղեցիկ կտորը հաւանաբար շինուած է 18րդ դարուն Քէօթահիայի մէջ եւ կ'ապացուցանէ հայ բրուտներու բարձր արուեստը: Նման խնկաման մը գիտենք որ շինուած է 1740ին Ս. Սարգիս եկեղեցիին համար եւ ներկայիս կը պահուի Վենետիկի Մխիթարեաններու թանգարանին մէջ:

Ընդհանրապէս Քէօթահիայի մէջ շինուած կուժերն ու սափորները փոքր են: Քիչ անգամ կը հանդիպինք խոշոր սափորներու որ գունաւոր եւ զարդարուած են: Ցուցադրուած սափորը գեղեցիկ է եւ շինուած մեծ խնամքով, ինչ որ կը շեշտէ թէ ան շինուած է կարեւոր անձի մը համար: Այս տեսակ սափոր մը, որուն երախակալին վրայ հայերէն գրութիւն կար ծախուեցաւ Լոնտոնի մէջ քանի մը տարի առաջ:

Վարդեջուրի ամանը ցոյց կուտայ չինական ազդեցութիւնը եւ գիտենք որ այդ դարուն մեծաքանակ չինական ճենապակիներ կ'արտածուէին Չինաստանէն: Լայն բերանով կուժեր որոնք կափարիչ ունէին կը գործածուէին իբր շաքարի, թէյի եւ համեմներու աման: Ցուցադրուած են այս տեսակի կուժեր:

TWO INSCRIBED FLASKS

ԵՐԿՈՒ ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԱԾ ՍԱՓՈՐՆԵՐ

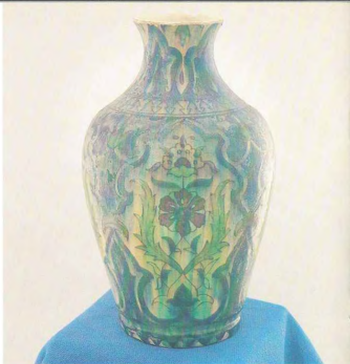
The flasks, dated 1896, are evidence that Armenian potters were still active at that time. The ever-popular blue and green colors of Kutahya were used in the design. The inscription on one reads "1896, Hovhannes Agha Yarjanian" in modern Armenian, and on the other, "1896, Tiran Effendi Gumush Guerdan."

The flasks have identical designs indicating that such pieces were commonly made with a circle or space for the name of the purchaser or the name of the person to whom it was donated. The size of the flask suggests that it was used for water.

Այս սափորները որոնց վրայ կը տեսնուի 1896 թուականը կը վկայեն թէ մինչեւ 19րդ դարու վերջերը հայ բրուտները կ'արտադրէին գեղեցիկ կտորներ: Կը տեսնուի Քէօթահիայի միշտ սիրուած կապոյտ եւ կանանչ գոյները: Հայերէն գրութիւնը կը կարդացուի «1896, Յովհաննէս Աղա Եարճանեան» իսկ երկրորդը «1896, Տիրան Էֆէնտի Կիւմիւշ Կերտան»:

Կը տեսնուի որ երկու սափորները նոյն արուեստով շինուած են եւ մասնաւոր կլորակ տարածութիւն մը տրամադրուած է մասնաւոր անձերու անուան համար: Այս սափորները հաւանաբար կը գործածուէին իբր ջրամաններ:

TWO UNUSUAL FLASKS

ԵՐԿՈՒ ԱՆՍՈՎՈՐ ՍԱՓՈՐՆԵՐ

A most unusual flask with a metal neck can definitely be attributed to Armenians since it bears the inscription "Manoogin" meaning that it belonged to Manoog. Its dark azure color and gold design show an extremely high degree of artistic achievement. Since it is so dissimilar to the work of Kutahya potters, it is possibly of Persian-Armenian origin. The delicate styling of the flask and its metal neck are suggestive of 17th-century workmanship.

In contrast to the very fine workmanship of the flask mentioned above, the second one, obviously of Kutahya origin, indicates somewhat careless workmanship because the colors have partially run into each other. Or possibly, it was made during an earlier period. The inscription on the bottom, շէլպէթ shelbet, is the Armenian for syrup or liquid, perhaps indicating the usage of the flask. While the coloring is flawed, the design is elegant and intricate, recalling patterns on Oriental rugs.

Այս եզակի կապոյտ սափորը մետաղեայ վիզով անշուշտ հայկական է քանի որ կը պարունակէ հայերէն գրութիւնը «Մանուկին»: Մութ կապոյտ գոյնը եւ ոսկի զարդը կը ցոլացնեն բարձր մակարդակի արուեստ: Այս սափորի արուեստը շատ կը տարբերի Քէօթահիայի յախճապակիներէն եւ հաւանական է որ Պարսկահայ գործ է: Քնքուշ արուեստը եւ մետաղի գործը կը թելադրեն 19րդ դարու արտադրութիւն:

Երկրորդ սափորը բոլորովին տարբեր է եւ բացայայտօրէն Քէօթահիայի գործ: Այնպէս կ'երեւի որ բրուտը վարժ մէկը չէր քանի որ գոյները վազած են: Թերեւս ասիկա վաղ ժամանակի գործ է: Յատակի գրութիւնը «շէլպէթ» կը յայտնէ թէ այս սափորը կը գործածուէր իբր օշարակի աման: Թէեւ գոյները քիչ մը իրար խառնուած են, բայց արուեստը գեղեցիկ է եւ կը թելադրէ արեւելեան գորգերու գոյները եւ անոնց վրայ տեսնուած գծագրութիւնները:

A SMALL COLLECTION OF KUTAHYA POTTERY
ՔԷՕԹԱՀԻԱՅԻ ՅԱԽՃԱՊԱԿԻՆԵՐՈՒ ՓՈՔՐ ՀԱՒԱՔԱԾՈՅ ՄԸ

These pieces represent various types of ceramics made by Armenian potters during the 18th and 19th centuries. It can readily be seen that a range of colors was used, with blue dominating, but also with liberal use of reds and yellows.

The blue plate may be of more recent vintage than the others and was most likely part of a set. The two bowls (approximately the same size) were used to serve soup. The attractive shape of the blue bowl shows that fluting was known and practised in Kutahya. The coffee cup and saucer with interesting designs were in common use in many households. The saucer, having a deep recess in the center, must have been paired with a cup of very unusual design. The bowl with the raised center apparently served a special purpose. The pilgrim flask on exhibit has the usual ornate design found on these containers.

Այս հաւաքածոն կը ներկայացնէ զանազան յախճապակիի տեսակներ որ հայ բրուտները արտադրեցին 18-19րդ դարերուն: Կը տեսնուի որ տեսակ տեսակ գոյներ գործածուած են, շեշտելով կապոյտը եւ ազատօրէն գործածելով կարմիրն ու դեղինը:

Կապոյտ պնակը հաւանաբար նոր կտորներէն է եւ մաս կը կազմէր ամբողջական շարքի մը: Երկու թասերը կը գործածուէին ապուրի համար: Ակօսաւոր կապոյտ թասը կը ցուցնէ թէ այս տեսակ արուեստը ծանօթ էր հայ բրուտներուն: Սուրճի գաւաթը եւ անոր ընկերացող պնակը կը գործածուէին ամէն տունի մէջ: Կեդրոնը ցած պնակը պէտք է շինուած ըլլար մասնաւոր գաւաթի մը համար: Կեդրոնը բարձր թասը շինուած էր որոշ նպատակի մը համար:

Ուխտաւորներու շիշը միշտ գեղեցիկ եւ գունաւոր զարդարանք ունի որովհետեւ կը ծառայէր իբր օղիի կամ գինիի աման:

BIBLIOGRAPHY
ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

L'Art Armenien de l'Ourartou a nos Jours: Musee des Arts Decoratifs (Paris), Octobre 1970-Janvier 1971.

J. Carswell and C. J. F. Dowsett, Kutahya Tiles and Pottery from the Armenian Cathedral of St. James, Jerusalem, 2 Vols. (London), 1972.

Armenian Art Treasures of Jerusalem, Caratzas Bros. Publ. (New Rochelle, N.Y.), 1979.

A. Sakisian, Pages d'Art Armenien (Paris), 1940.

A. Sakisian, Les Faience d'Asie Mineure du XIIIe AU XVIIIe siecle. Revue de l'Art, XLIII, pp. 241-353 (1923), XVIV, p. 125 (1924).

G. Fehervari, Islamic Pottery (London), 1973.

A. Lane, Later Islamic Pottery (London), 1971.

D. T. Rice, Islamic Art (London), 1977.

E. Atil, Ceramics from the World of Islam (Washington), 1973.

Յ. Քիւրտեան Կուտինահայ Յախճապակիները, Գեղունի, 1947 էջ 25-30. Վենետիկ.
(H. Kurdian, The Armenian Pottery of Kutahya, Keghouni, Venice, 1947, pp. 25-30.)

Ա. Ալպօյաճեան, Յուշամատեան Կուտինահայերի (Պէյրութ), 1961.
(A. Alboyadjian, History of Kutahya, Beirut, 1961.)

Ա. Գ. Աբրահամեան, Հայ Գրի եւ Գրչութեան Պատմութիւն, (Երեւան), 1953.
(A. K. Abrahamian, History of Armenian Letters and Writing, Erevan, 1958.)

Զ. Պտուկեան, Հոլանտա Կոխուած 18րդ դարու Հայ Մետալները, Բազմավէպ (Վենետիկ), 1977 էջ 728-751.
(Z. Bedoukian, 18th Century Armenian Medals Struck in Holland, Pazmaveb, Venice, 1977, pp. 728-751.)

Hazarian Collection: p. 1, 5, 7, 9, 11, 14, 16, 18, 20, 22; Bedoukian Collection: p. 1, 3, 16, 18, 22, 24